

Ks. prof. UKSW dr hab. Krzysztof Warchałowski
Katedra Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego
Wydział Prawa i Administracji UKSW
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej

Robert Kasprowicz, Ku Porozumieniu Wielkopiątkowemu. Przemiana teologiczno-religijna protestanckiej strony konfliktu społecznego w Irlandii Północnej, Warszawa 2021, 260 stron maszynopisu.

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza J. Zielińskiego na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie w ramach Studiów doktoranckich w zakresie nauk teologicznych – teologii tradycji wyznaniowych.

Temat badawczy

Istnieją lub istniały we współczesnym świecie konflikty o różnym podłożu, które na trwałe wpisały się nie tylko na karty historii ale również w mentalność poszczególnych społeczeństw, narodów czy wręcz całej społeczności międzynarodowej. W wielu przypadkach wydarzenia te przybrały własne nazwy. Należą do nich konflikt baskijsko-hiszpański, konflikt w strefie Gazy, Czeceński i inne. U podstaw tych sporów legły wielorakie często złożone przyczyny o charakterze historycznym, etnicznym, politycznym czy religijnym. Do takich należy także konflikt rozgrywający się na obszarze Irlandii Północnej, okresowo rozszerzający się również na Anglię, Irlandię i kontynentalną Europę, trwający od końca lat 60. XX wieku aż do podpisania porozumienia w Belfaście w 1998 r. Pomimo zawarcia umowy pokojowej nadal dochodzi do sporadycznych aktów przemocy. W ciągu trwającego trzy dekady konfliktu zginęło ponad 3500 osób – 1854 cywilów, 1123 członków sił bezpieczeństwa, 545 bojowników

grup paramilitarnych. Zawarte porozumienie pokojowe, za które dwaj jego współtwórcy otrzymali pokojową nagrodę Nobla nie rozwiązało wszystkich problemów wyspy ani regionu. Irlandia nadal podzielona jest na dwie zwaśnione społeczności, wciąż organizowane są marsze oranżystów i dokonywane są, choć w znacznie ograniczonym zakresie, akty terroru. Porozumienie jednak daje szansę na ustabilizowanie sytuacji na wyspie i na całkowity pokój w przyszłości. Zagadnienia związane z konfliktem w Irlandii Północnej, jego przyczyny i przebieg oraz samo Porozumienie Wielkopiątkowe stały się przedmiotem wielu analiz badawczych głównie w aspekcie historycznym, politycznym, socjologicznym czy prawnomiędzynarodowym, w tym ostatnim zwłaszcza w kontekście międzynarodowej ochrony praw człowieka oraz przebiegu procesu pokojowego. Opracowania te ukazywały się głównie w języku angielskim. Powstałe na gruncie polskim prace mają wysokie walory naukowe, które potwierdza kunszt ich autorów, mają jednak charakter fragmentaryczny a istniejące monografie uwzględniają określony, wymieniony wcześniej aspekt badawczy. Dotychczasowe opracowania nie podejmują badań w zakresie oceny zmiany postaw teologicznych i religijnych zwaśnionych stron w zakresie powstania, przebiegu i zakończenia konfliktu w Irlandii Północnej. Dzieła tego podjął się mgr Robert Kasprowicz w dysertacji doktorskiej pisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza J. Zielińskiego pt. *„Ku Porozumieniu Wielkopiątkowemu. Przemiana teologiczno-religijna protestanckiej strony konfliktu społecznego w Irlandii Północnej”*. Na gruncie polskim a myślę, że nie tylko nie powstała do tej pory monografia omawiająca to zagadnienie w prezentowanym aspekcie.

Systematyka pracy

Rozprawa doktorska p. mgr Roberta Kasprowicza zawiera: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, sześć rozdziałów merytorycznych, zakończenie, bibliografię, streszczenie w języku polskim i angielskim. Konstrukcja pracy jest podporządkowana wymogom płynącym ze sformułowania tematu, jak i celom stawianym sobie przez Autora. Wszystkie rozdziały zostały zaopatrzone we wstępy, które mają wprowadzić czytelnika w obszar analizowanej problematyki. Na koniec rozdziałów umieszczone zostały podsumowania.

Odnosząc się do wykazu skrótów należy stwierdzić, że został on sporządzony w sposób nie budzący zastrzeżeń.

Redakcja wstępu jest metodologicznie poprawna, zawiera wszystkie wymagane elementy. Doktorant wprowadza czytelnika w tematykę rozprawy, uzasadnia motywy podjęcia badań nad wskazanym w tytule zagadnieniem, przedstawia przedmiot i cel pracy, stan badań i podstawę

materiałową, zastosowane metody badawcze oraz ukazuje konstrukcję dysertacji. Analityczne wyliczenie i charakterystyka wykorzystanych źródeł oraz prezentacja literatury dodatkowo podkreślają wysiłek badawczy Doktoranta.

Rozprawę zamyka zakończenie, które stanowi rekapitulację przeprowadzonych badań. Dwujęzyczne streszczenie rozprawy poszerza target jej ewentualnych czytelników.

Źródła i literatura

Recenzowana rozprawa opiera się na szerokim materiale źródłowym. Zakres wykorzystanych źródeł jest znaczący. Pan mgr Robert Kasproicz odwołuje się do aktów prawnych Irlandii Północnej oraz źródeł wydawanych przez instytucje religijne działające na terenie tego państwa.

Literaturę przedmiotu tworzy przeszło 160 pozycji głównie w języku angielskim oraz w języku polskim.

Wykaz bibliograficzny świadczy o solidnej kwerendzie naukowej przeprowadzonej przez Autora. Klasyfikacja źródeł oraz opracowań została w bibliografii przeprowadzona prawidłowo.

Ocena merytoryczna

Pierwszy rozdział, zatytułowany „Zarys dziejów Irlandii Północnej na tle historii Irlandii” /ss. 15-47/, Autor rozpoczął od doprecyzowania podstawowych nazw takich jak: Irlandia Północna, Ulster, Prowincja oraz zwrócił uwagę na specyficzne znaczenie określeń Irlandczyk, Brytyjczyk, Ulsterczyk i innych, co ma znaczenie dla dalszych rozważań prowadzonych w dysertacji. Następnie zarysowana została historia ziem tworzących od 1921 r. Irlandię Północną na tle całej Wyspy poczynając od okresu starożytności i średniowiecza a kończąc na pierwszych dwóch dekadach 20 wieku, które dały początek selekcji omawianego obszaru i nowym rozwiązaniom politycznym.

Doktorant bardzo precyzyjnie zwraca uwagę i analizuje fakty historyczne, które miały podstawowe znaczenie dla relacji katolicko - protestanckich w Irlandii. Omawia m.in początki chrześcijaństwa, wpływ angielskiej reformacji na życie ludności, historię nierówności społecznych, kolonizację wyspy przez mieszkańców Anglii i Szkocji w XVI i XVII wieku. Istotnym jest uchwycenie przyczyn, które przez wieki wygenerowały wyznaniowe napięcia i wzajemną wrogość mimo, że nie brakowało także przykładów współpracy, jak w przypadku

powstającego konceptu określenia narodowości irlandzkiej czy prób uniezależnienia się od Anglii a następnie Wielkiej Brytanii. Rozdział umieszczony na początku pracy stanowi bardzo dobre wprowadzenie do dalszych rozważań.

Rozdział drugi „*Konflikt w Irlandii Północnej po powstaniu Republiki Irlandzkiej*” /ss. 48 – 84/ zarysowuje strukturę ludnościową w Irlandii Północnej po podziale Wyspy na dwie samodzielne części. Doktorant omawia wydarzenia polityczne w Ulsterze oraz eksponuje przyczyny powstających napięć, które doprowadziły do konfliktu takie jak: nierówności i krzywda społeczna, stosunki gospodarcze, nierówne traktowanie obywateli dwu grup wyznaniowych, brak dbałości ze strony władz o tereny zamieszkałe przez ludność katolicką, bezrobocie. Istotne znaczenie ma omówienie roli i znaczenia Irlandzkiej Armii Republikańskiej w toczącym się konflikcie. W podrozdziale tym, Autor porusza wiele interesujących zagadnień, które nie korespondują bezpośredni z tytułem lub powinny być wyeksponowane w kolejnych podrozdziałach, co dodałoby przejrzystości i bardziej informowało czytelnika o zakresie merytorycznym podrozdziału. Treści te dotyczą m.in: powstania i działalności Północnoirlandzkiego Towarzystwa Praw Obywatelskich (s. 53-54, 56, 74), Socjaldemokratycznej Partii Pracy(s.57 -58), podziału IRA na Oficjalną i Tymczasową (s. 59 - 62).

Kolejny podrozdział został poświęcony omówieniu innych struktur militarnych i paramilitarnych określanych mianem lojalistycznych, które przyczyniły się do powstania terroru w Irlandii Północnej, co wzbogaca spojrzenie na złożoną sytuację konfliktu oraz skomplikowany charakter i trudności zmierzające do zaprowadzenia pokoju. Ostatni Północnej objętościowo krótki podrozdział przedstawia w sposób syntetyczny ale bardzo konkretny wysiłki i gotowość do ustępstw i porozumienia wszystkich stron w celu zaprowadzenia pokoju.

Przedmiotem rozważań podjętych w rozdziale trzecim „*Chrześcijaństwo w Irlandii Północnej ze szczególnym uwzględnieniem katolicyzmu i protestantyzmu*”/ss.85 – 126/ stało się omówienie początków i rozwoju chrześcijaństwa zwłaszcza katolicyzmu i protestantyzmu jako podłoża niezgody pomiędzy mieszkańcami należącymi do poszczególnych Kościołów. Doktorant analizuje początki i rozwój ewangelizacji Wyspy związane z powstaniem Kościoła Iryjskiego, rysujące się podziały terytorialne odzwierciedlające wpływy polityczne i nakładające się na nie różnice konfesyjne. Interesująco zostały ujęte początki reformacji, które przyczyniły się do powstania państwowego Kościoła anglikańskiego i hegemoni protestantyzmu, która przejawiała się sprowadzaniem angielskich i szkockich osadników, co dało początek i umocniło stereotypowe przekonanie o związanej z wyznaniem wzajemnej niechęci ludności miejscowej i napływowych osiedleńców. Ponadto Autor przywołuje niektóre

wydarzenia religijne czy polityczne, które miały znaczenia dla powstającego konfliktu, jak założenie Zakonu Orańskiego czy tzw. przebudzenie religijne zwane „Rokiem Łaski”.

Istotnym z punktu widzenia prowadzonych analiz jest zaprezentowanie działających w Irlandii Północnej Kościołów protestanckich oraz Kościoła katolickiego a następnie określenie ich społecznej pozycji i optyki postrzegania mających miejsce wydarzeń, co stanowi bardzo dobre wprowadzenie merytoryczne dla analiz przeprowadzonych w rozdziale następnym.

W czwartym rozdziale pracy *”Postawy protestantów Irlandii Północnej wobec Kościoła katolickiego i ich ewolucja w latach 1922 -1998”*/ss.127-183/ Doktorant podkreśla skomplikowany charakter zagadnienia jakim jest konflikt między protestantami i katolikami a przede wszystkim, że sytuacji tej nie można sprowadzić jedynie do wojny religijnej bo jest ona wielopłaszczyznowa. Następnie Autor stara się wyeksponować przyczyny niechęci ludności protestanckiej do katolików. Były to polityczny podział wyspy, dysproporcje liczebne między protestantami i katolikami w obu nowopowstałych państwach, co powodowało, że społeczności te żyły obok siebie, powielanie i wzmacnianie utartych stereotypów, przejawy dyskryminacji w oświacie. W dalszej kolejności bardzo istotnym jest ukazanie przez Doktoranta stopniowej ewolucji postrzegania społeczności katolickiej przez główne nastawione coraz bardziej koncyliacyjnie Kościoły protestanckie, w tym szczególnie Kościół Presbiteriański, Kościół Irlandii, oraz Kościół Metodystyczny. Zwraca uwagę fakt, że Autor z naukowym dystansem i dozą obiektywizmu analizuje przedmiotowy społeczny proces wzajemnych relacji i postępujących zmian, co podnosi niewątpliwie walor przeprowadzanych analiz.

W piątym rozdziale dysertacji *„Porozumienie Wielkopiątkowe – założenia i realizacja”* /ss. 1842 – 201/ p. mgr Robert Kasprówicz podejmuje się ukazać czynniki i postawy, które wpłynęły na podpisanie w dniu 10 kwietnia 1998 r. umowy pokojowej zmierzającej do rozwiązania konfliktu w Irlandii Północnej przez rządy Irlandii i Wielkiej Brytanii, a kontrasygnowane przez główne partie polityczne Irlandii Północnej. Następnie Autor analizuje treść porozumienia przedkładając główne rozwiązania strukturalne i konstytucyjne dokumentu. Bardzo ważnym jest ukazanie przebiegającego równolegle w Republice Irlandii i Irlandii Północnej referendum ratyfikacyjnego w dniu 22 maja 1998 r. Pomimo wyrażanych niechęci, co do pozytywnego finału referendum obawy nie potwierdziły się i porozumienie zostało przyjęte. Walor przedstawionych analiz podnosi przedstawienie impasu i trudności w realizacji założeń umowy zwłaszcza w kontekście rozbrojenia IRA, roli Sinn Féin w latach 2003-2007 budowania pokoju społecznego po wyjściu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej (Brexit). Cenne są w tym zakresie zwłaszcza własne oceny i próby przewidywania rozwoju sytuacji dokonane przez Doktoranta.

Rozdział VI „*Reakcje strony protestanckiej na proces wdrażania Porozumienia Wielkopiątkowego*”/ss. 202 – 231/ poświęcony został procesowi zmian poglądów teologicznych ludności protestanckiej zamieszkującej Irlandię Północną pod wpływem podpisanej umowy, gdzie racja i autentyczna chęć zachowania pokoju generowały zmianę postawy. Autor przedstawił zarówno proces indywidualnej przemiany, jak też główne nurty myślowe wiodących denominacji protestantyzmu. Istotnym jest zaprezentowanie poszczególnych taksonomii środowiska ewangelicznego wypracowanych przez badaczy problemu. Najbardziej trafnym wydaje się być pogląd o podziale ewangelików na pietystycznych, konfesyjnych, opozycyjnych, inkluzywistycznych, charyzmatycznych i kulturowych, co zdają się potwierdzać przeprowadzone wcześniej analizy. Wyekspozowanie i podkreślenie postaw dotyczących zawartego porozumienia zwłaszcza Grupy ECONI oraz Zakonu Orańskiego pogłębia zrozumienie problemu.

Ocena formalnej strony rozprawy

Dysertacja doktorska została napisana bardzo dobrym językiem zarówno w sensie literackim, jak i naukowym. Zasadniczo nie spotyka się błędów literowych i interpunkcyjnych. Styl pracy jest bardzo dobry i zrozumiały.

Należy podkreślić, że mgr Robert Kasprowicz wykazał bardzo dobre opanowanie techniki pisanie pracy naukowej. Często stosuje odsyłacze, umieszczając je prawidłowo. Przypisy nie są zdawkowe, lecz niejednokrotnie zawierają wyjaśnienia omawianych zagadnień.

Wnioski końcowe

Należy stwierdzić, że przedłożona do oceny rozprawa doktorska posiada cechy bardzo dobrego opracowania monograficznego. Niewątpliwą wartością dysertacji jest nowość i aktualność tematu oraz duża wartość merytoryczna. Praca stanowi usystematyzowany i logiczny wykład na temat określony w tytule. Wykładnia poszczególnych zagadnień zasługuje na pozytywną ocenę. Doktorant dobrze zrealizowała swoje zamierzenia badawcze wykazując wnikliwość i właściwe przygotowanie warsztatowe. Pragnę podkreślić, że praca mgr Roberta Kasprowicza stanowi cenne studium monograficzne i postuluję, aby została wydana drukiem uzupełniając w tym zakresie literaturę przedmiotu.

Reasumując poczynione uwagi należy stwierdzić, że recenzowana dysertacja spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach

naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595) dlatego wnioskuję o dopuszczenie mgra Roberta Kasprowicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. UKSW dr hab. Krzysztof Warchałowski